

وقفنامه بیست از خراسان

دکتر رضا انزابی نژاد و همکاران

بیست وقفنامه از خراسان / رضا انزابی نژاد و همکاران - مشهد: بنیاد پژوهشهای
اسلامی، ۱۳۸۸، ۳۵۱ ص.
ISBN 978-964-971-236-9
فهرستونوسی بر اساس اطلاعات فیبا.
۱. وقفنامه‌ها - ایران - خراسان. الف. انزابی نژاد، رضا، ۱۳۱۵ - ب. بنیاد
پژوهشهای اسلامی، ج. عنوان.
۹۴۱۳۸۸ ب / ۲ / BP ۱۹۳ / ۲۹۷ / ۳۷۲۸
کتابخانه ملی ایران ۱۷۶۱۵۸۱

بیست وقفنامه
از خراسان

دکتر رضا انزابی نژاد و همکاران

چاپ یکم: ۱۳۸۸ / ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۴۲۰۰۰ ریال
چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵
تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۲۳۳۰۸۰۳
فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۲۳۳۳۹۲۳، قم: ۲۹-۷۳۳۲
شرکت بهنشر، دفتر مرکزی (مشهد) تلفن ۷-۸۵۱۱۱۳۶ دورنگار ۸۵۱۵۵۶۰

www.islamic-ff.ir E-mail: info@islamic-ff.ir

حق چاپ محفوظ است

اوقف نامه میرزا محسن رضوی ۱۰۵۵ هـ.ق.

۸

مقدمه وقف نامه میرزا محسن رضوی

میرزا محسن رضوی پسر میرزا الخ، از رجال مشهور مشهد در دوره شاه عباس اول
است. میرزا الخ در مشهد نفوذ فراوانی داشت و تولیت موقوفه آب خیابان توسط عباس
اول به وی واگذار شد. میرزا محسن دونیت تولیت آستان قدس را، بین سال‌های ۱۰۲۶
تا ۱۰۵۵ هـ.ق. برعهده داشت. وی که داماد شاه عباس بود، در سال ۱۰۵۳ هـ.ق. املاک و
مستغلاتی را وقف اولادش کرد. این سند، در واقع تجدید تحریری تلقی می‌شود از
وقف نامه‌ای که در سال ۱۰۵۳ هـ.ق. در مشهد مقدس تنظیم شده و دوباره در سال
۱۰۵۵ هـ.ق. در اصفهان، تحریر شده است. وی در سال ۱۰۵۵ هـ.ق. و چندین پیش از
مرگ، در حالی که از سفر حج بازگشته بود، در اصفهان، برای «تشییذ» و «تأکید وقف» آن
را دوباره به رشته تحریر درآورد.

میرزا محسن رضوی، خود فردی دانشمند و عالم در علم حدیث بود. وقف وی به
اعقابش که از سادات پرنفوذ و پربایقه رضوی بودند، حاوی شرایط متعددی است. اما
نوع تولیت آن به گونه‌ای است که «به جهت احداثی مختص و معین نشده» و اولاد حاضر
در مشهد، امور آن را به طور جمعی باید رتق و فتق کنند. این وقف، ویژه اولاد ذکور
است.

املاک وقف شده، مزرعه‌ها، قنات‌ها، دکان‌ها، طاحونه‌ها و کاروان سراهای مشهد و
نواحی تابعه آن و رادکان و جام را در برمی‌گیرد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَقْتَى

قد عَرَضَ عَرَضُ الصَّحِيفَةِ الْإِسْلَامِيَّةِ: عَلَيَّ لَدَى السَّيِّدِ الْوَاقِفِ، عُرَضَ مَضْمُونُ
بَيَانِهِ صَرِيحاً لَمْ يُشْرَفِ فِيهِ^۱

کلب آستان علی بن ابی طالب

- علیه الصَّلوة و السَّلَام - عباس ثانی

محل مهر

بندۀ شاه ولایت عباس^۱

«الْحَمْدُ لَهُ الَّذِي لَمْ يَخْجَدْ [صَاحِبَةً وَلَا] وَلَدًا وَ لَمْ يَخُنْ لَهُ شَرِيكَ فِي الْمَلِكِ وَ لَمْ يَخُنْ لَهُ وَلِيٌّ
مِنَ الذَّلِّ وَ كَبْرَهُ تَكْبِيرًا»^۲

جوهر حمد و سپاس و زواهر شکر بی حد و قیاس نثار بارگاه و شایسته درگاه محسن
عظیم الاحسان و مُتعم و لیلِ الإمتنانی است - تعالی شأته و تَقَدَّسَتْ کِبْرِيَاؤُهُ - که تفویض
تولیت مشاهد [متن: شاهد] قدس و رضا و تمثیت معابد انس و صفا به خُلص عباد و
کُمُل وافقان طریق رشاد و سَداد، شمه‌ای از آثار قدرت و کمال و ذره‌ای از اطوار عظمت
و جلال او است - شعر:

تعالی الله زهی بی مثل و مانند که خواندش خداوندان، خداوند^۳

و درود فراوان و صلوات بی پایان سزاوار نثار مشهد معطر و مرقد منور متولی شرعی
بقعه امکان و آن وسیله ایجاد عالم گن فکان، پیغمبر عظیم القدری که بی اشعه لمعه نور

(*) اصل: لم یشرَف؛ با توجه به سیاق عبارت تصحیح شد.

متابعش در مزارع قلوب انس و جان جز معنی «عَلَمَاتٌ بَعْضُهَا نَوَاقِبُ بَعْضٍ»^۴ متاعی حاصل نشود و بدون فیض رَشَحَاتِ رَعَائِبِ سَحَابِ مَكْرَمَتِش، زارعان «الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ»^۵ را ارتفاع محصول امید و مقصد، محصل و میسر نگردد؛ اَعْنَى سرور انبیا و خلاصه صغیا، موقوف علیه درجات قُصُوبِ، و مصرف^۶ مَرَاتِبِ مَحْمَدَتِ و ثنا، ابوالقاسم محمد مصطفی و بر آل و اولاد آنجاد و عترت و أحفاد أمجاد آن حضرت که تخم ایمان در دلهای مؤمنان بی وسیله و ترشح زلال محبت ایشان [سبز] و زَیَان^۷ نگردد و نهال آمال سعادت و اقبال، بی فیض رَشَحَاتِ اَمْطَارِ مَوْدَتِشَان نَشُو و نما نپذیرد، خصوصاً آن واقف مَوَاقِبِ اسرار ازلی و عارف دقایق و معارف لَمُ یَزَلِ، صدرنشین مسند ولایت و هدایت، سردفتر دیوان مناقب امامت و کرامت، امام مطلق و جانشین پیغمبر بحق، نورالاعیان و عین الأنوار، اسدالله الغالب، الغالب علی کُلِّ غَالِب، مَطْهَرُ الْعَجَابِ و مُظْهَرُ الْعَرَابِ، امیرالمؤمنین و امام المتقین، ابوالحسنین علی بن ابی طالب - صلوات الله و سلامه علیه و علیهم اجمعین مادامت السماوات و الأرضون.^{**}

و بعد؛ ما حَصَلَ این کلام شریعت فرجام و خلاصه این ارقام صدق انتظام، ذکر و بیان آن است که چون قبل از این به تاریخ شهر سنه ثلاث و خَمْسِین بَعْدَ الْاَلْفِ^۸ محمد محسن، ابن المرحوم میرزا اَلْغِ رضوی، بنده درگاه شاهی و داعی دوام دولت نامتناهی در حین توجه به سفر خیرالأسفار^۹ به موجب شرح وقف نامه علی جدّه مرقومه در مشهد مقدس معلّکه به خطوط و امهار حضرات سادات عظام و علما و اهالی شرع کرام و اکابر و اعیان ذوی الاحترام رسیده، تمامی و جملگی عقارات معینه از املاک و رَقَبَاتِ و مزارع و باغات و ذکاکین و خانات و محوطات و منازل که در ضمن این صحیفه ذکر مجموع علی سبیل الاجمال می شود، وقف مؤید و حبس مخدّد نموده ام بر اولاد ذکور معینه و اولاد ذکور اولاد ذکور خود و هكذا ماتعاقبوا و تاسلوا نسلأ بعد نسل و عقبأ بعد عقب و مقرون...^{۱۰} وقف مذکور را به شروط معینه مفصله:

أولاً آن که هر یک از اولاد ذکور که در مشهد مقدس بوده باشند، واحداً أو متعدداً، کُلِّ

(*) اصل: الارضین.

رقبات مزبوره را نسق نموده، رتق و فتق با حاضرین آن جا بوده باشد و اگر بعضی از موقوف علیهم غایب بوده باشند، حاضران حِصَص و سهام معینه ایشان را وضع نموده عاید سازند، و غایبان و کیل یا ناظر تعیین نمایند و به هیچ کس اجاره ندهند مگر به برادران خود که در مشهد مقدس بوده باشند. و تولیت به جهت احدی مختص و معین نشده و کُلِّ واحد از موقوف علیهم به قدر حصه خود تصرف نمایند و حِصَصِ غَیْب^{۱۱} را حاضرین به اتفاق ضبط کرده عاید سازند. و همچنین تمامت منزل مشهد مقدس از حرم و دیوانخانه و حوضخانه و کُلِّ ما یتعلّق بها به دستور وقف نموده ام بر موقوف علیهم مذکورین به شروط آتیه. اما مسکن آن مخصوص است به آن کس از اولاد ذکور که در مشهد مقدس بوده باشد و در آن بنشیند. و اولاد ذکوری که غایب باشند یا حاضر و در محل دیگر ساکن باشند در سکنای منزل مزبور با ساکنین شریک و سهم نباشند.

و ایضاً شرط نموده ام که احدی از موقوف علیهم تعیین و کیل و نایب در سکنای منزل ننموده، بر اجنبی مباح نسازند و با سایر املاک و رَقَبَاتِ موقوفه مذکوره در هیچ صورتی از صُور نفروشد و مرهون نسازند و به اجاره ندهند و در معرض سایر معاملات و انتقالات اصلاً در نیاورند.

و ایضاً شرط نموده ام که عمال صدور عظام و متصدیان و مباشران موقوفات و قُضات اسلام و عدول مؤمنین به هیچ وجه من الوجوه مدخل نسازند. و اگر - العیاذ بالله - اولاد ذکور منقرض شوند، بر اولاد اناث ذکوراً و اناثاً، علی سبیل المُساوات وقف بوده باشد و به صیغه شرعیّه معتبره در شریعت مقدسه بِالْعَرَبِیَّةِ وَ الْفَارَسِیَّةِ تَلَفُّظِ نمودم و تخلیه بد مالکانه از آن کرده، به تصرف وقف داده ام و سایر شرایط معتبره در صحت و وقفیت و منسّمات مایّت آن محقق شد.^{۱۲} و در این وقت که به میام توفیقات الهی به شرف طواف کعبه معظمه و زیارت مدینه مُشَرَّفَه مشرف گشته، در اثنای مراجعت وارد دارالسلطنه اصفهان شده، به جهت تشیید مبانی و قواعد این وقف مؤید و به سبب تأکید معاهد این حبس مخدّد، مجدداً دُرر و لآلی صورت اجرای این وقفیه صحیحه شرعیّه را در بسط تحریر و رشته عقد فطیر^{۱۳} درآورده تا به سجلات و امهار ارباب دین و دولت موّجّح و

موّجّح گشته، از شوائب تغییر و تبدیل ابد الآباید الی آن یَرِثَ اللهُ الْأَرْضَ و مَنْ عَلَیْهَا و هو خَیْرُ الْوَارِثِینِ^{۱۴} مصون و مأمون بماند. «فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ»^{۱۵} و من سحن فی تغییره أو إبطالی سُرَطِ مِنْ شُرُوطِهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ اِجْمَعِینِ.

و كان ذلك فی العشر الأوّل من الأوّل الجمادین من العام خمس و خمسين بعد الألف من الهجرة المباركة علی الهاجر و آله أفضل التحیات و أكمل الصلوات.

[در هامش، مضمون مسطور بیان واقع است، محل مهر لایقرء. مضمون

مسطور بیان واقع است محل مهر لایقرء و در ظهر صحیفه]

[رقبات]:

همگی کُلِّ مزرعه سلیمانی من اعمال ولایت جام.

و از جمله مزرعه نریمانی من اعمال جام، یک نصف.

و تمامی مزرعه موسومه به خامجانی.

و جملگی یک نصف مزرعه نوروز آباد بلوک مذکور.

و همگی یک ثلث مزرعه اردمه من اعمال مشهد مقدس.

و همگی [ده آلاز^{۱۶} و نیم] از جمله [بیست و دو آلاز] قریه....

تمامی مزرعه کول(؟).

و همگی مزرعه مرعشک.

و همگی مزرعه قرقری.

و تمامت مزرعه کلاتچه مقولان (ظاهرأ: قاقی).

و تمامت مزرعه ناگهان.

و همگی مزرعه شهرآباد.

و از مزرعه گلشن از قنات کهنه یک هزار و چهارصد طشته^{**} [متن: طشحه] دایر

(**) شاید «طشحه» باشد.

است.

و کُلِّ قنات جدید مزرعه گلشن (گلستان) مزبور و اراضی مزروعی و باغات.

و تمامت مزرعه خیرآباد نوغان مع اراضی و باغگاه، باثمام.

و یک نصف شایع کامل از مزرعه خرابه فعلی و قطعه باغ برزگری.

و همگی مزرعه املقان علیا و قطعه باغ برزگری و قطعه باغ نصفه کاری عن بلوک طوس.

و تمامت مزرعه املقان سفلی.

و همگی مزرعه نوجاه عن بلوک تبادکان مع باغات.

و تمامت مزرعه چهار باغ بلوک مزبوره مع باغ.

و همگی مزرعه اسفندیان [متن: اسفندیار] بلوک طوس.

و یک نصف از مزرعه شبانکاره بلوک مزبور.

و همگی مزرعه و ثلثان مزرعه نوده مع قطعه باغ برزگری و یک ثلث از قطعه شریک که برزگری است.

و تمامت مزرعه محسن آباد مع باغ.

و همگی مزرعه قهقهه بلوک طوس مع باغ.

و یک نصف مشاع از مزرعه بزاولان.

و همگی مزرعه ریاطوی بلوک شانددیز.

و تمامی مزرعه جوفروش بلوک طوس.

و مجموع چهارمهن بلوک منیزان.

و همگی مزرعه سلیمانی بلوک مزبوره.

و تمامت مزرعه جرخ بلوک رادکان مع باغ نصفه کاری.

و یک سدس مشاع از مزرعه مقون (مقان) بلوک مزبوره مع باغ محله دستجرد،

مجرای هفت آلاز آب و اراضی متعلّقه در خارج شهر.

و محوطه درون شهر مع دو قطعه باغ واقعه در درون شهر.

دکاکین واقعه در مشهد مقدس به شرح ایضاً.
طوابعین مع شانزده حجر به شرح ایضاً.
کاروان سرا و خانات و طویله ستور.
قریه فارمد معه باغات و محوطات و طاحونه مفصل وقف نامجه سابق.
مزرعه گرمه طوس دوخان.
قریه فاز تبادکان مع باغات یک زوج.
ممار (عمران) به شرح ایضاً.
محوطات و منازل معینه به شرح ایضاً.

[حواشی وقف نامه و محل مهرها]

محل مهر المراجی داود الحسینی.
محل مهر عبدالجواد الحسینی.
محل مهر داود الحسینی.
بسم الله تعالی، هذا السواد مطابق لاصله، الاحقر الجانی محمد خراسانی الحاج
المدرس، مهر (حسبی الله، حسین).
بسم الله تعالی، هذا السواد مطابق لاصله حرره، مهر (ناخوانا).
هو، سواد مطابق اصل است، مهر (ناخوانا).
مضمون مسطور بیان واقع است، محل مهر.
هو السواد مطابق لاصله، مهر (ناخوانا).
سواد مطابق لاصله، مهر (علی اصغر).
مضمون مسطور بیان واقع است.
بسم الله تعالی، هذا السواد المعبر من اصله حرره مهر (محمد علی الموسوی).
هذا السواد مطابق لاصله.
هذا السواد مطابق لاصله، مهر (عبده محمد).

تمامت مزرعه کیمیاگر.
همگی مزرعه عطار بلوک تبادکان.
تمامت مزرعه بازق شاه مهر بلوک مزبور.
تمامت مزرعه جودانه بلوک مذکور.
مزرعه فرح آباد بلوک مزبور بالتمام.
و تمامت چهار سهم از جمله بیست و هشت سهم از کل مزرعه معین آباد.
و همگی مزرعه در نو مهر آباد مشهور به غدر آباد.
و همگی مزرعه ده جلالی بالتمام.
و تمامی مزرعه پرناباد مع باغات بالتمام که باغات آن نصفه کاری است.
مزرعه شریف آباد جام بالتمام.
مزرعه درویش یک یک سدس مشاع.
قنات گلشن خان یک سهم از هشت سهم مع نصف باغگاه مشهور به باغ میر عبدالله
در محله دستجرد.
مزرعه چاهو شش سهم از مدار هشت سهم عن بلوک تبادکان در جنب شهر آباد تمام.
مزرعه شمس آباد طرق تمام.
مزرعه سرخصی بلوک اردمه تمام.
مزرعه سیف آباد تبادکان تمام.
مزرعه شمس آباد شورستان طرق تمام.
قنات بابر توابع چهار مهن تمام.
قنات مانده تمام.
همگی یک ثلث از مزرعه فیل خانه طوس.
مزرعه ویرانیو و لنگر از میاه و باغات مفصل مذکور در وقف نامجه سابقه.
باغات گودسلوک توابع مشهد مقدس به شرح ایضاً.
باغات واقعه در قرای مشهد مقدس به شرح سابق.

هذا السواد مطابق لاصله، مهر (ناخوانا).
هذا السواد مطابق لاصله، مهر (ناخوانا).
هذا السواد مطابق لاصله، مهر (عبده حسن).
السواد مطابق لاصله حرره، مهر (ناخوانا).
فتوکی براب سواد است و سواد پرونده ۲۴۹۴۶ می باشد. بایگانی راکد دادگستری
مشهد، محل مهر [تاریخ وقف: ۱۰۵۵. ه. ق.]

توضیحات وقف نامه

۱. غرض و مقصود این صحیفه اسلامی، در پیش واقف ارجمند، به من عرضه شد و از مضمون بیان صریح آن آگاهی یافتم. [یک کلمه ناخوانا هست] کلب آستان علن بن ابی طالب - درود خدا بر او باد - عباس ثانی - محل مهر - بنده شاه ولایت، عباس.
۲. ستایش مر آن خدای را که نه همسر و نه فرزند گرفت، و در ملک، او را شریکی نیست، و از برای ناتوانی هرگز ولی و دوستی نگرفت، او را بزرگ بدار و تکبیرگوی. (سوره اسراء، آیه ۱۱۱).
۳. بیت از خسرو و شیرین نظامی است، متن در خسرو و شیرین به جای «زهی»، «یکی» است.
۴. تاریکی هاست، بعضی روی بعضی (سوره نور، آیه ۴۰).
۵. دنیا، کیشگاه آخرت است (روایت است).
۶. مَضرَف: بازگشتگاه، یعنی تمام ستایشها و ثناها به او باز می‌گردد.
۷. رَیّان [متن]: «رویان». سرسبز، شاداب. جای کلمه سبز، سفید و خالی است، به قرینه اضافه کردیم.
۸. پنجاه و سه پس از هزار = ۱۰۵۳.
۹. سفر خیر الاسفار: مراد سفر حج است.
۱۰. افتادگی دارد.
۱۱. عُجیب (حج غایب): سهم غایبان.
۱۲. جمله چنین است و مفهوم نشد.
۱۳. متن چنین است، شاید: «عقد تقریر» (۹).
۱۴. تا آن هنگام که خداوند وارث زمین و زمینیان گردد، که او بهترین وارثان است.
۱۵. پس هر کس آن را پس از آن که شنید، دگرگون کند، گناهش به گردن کسانی که آن را دگرگون کردند (سوره بقره، آیه ۱۸۱).
۱۶. آلاز: واحد آبیاری است برابر ۱۲ ساعت حق آب.